

УДК 378.147

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2\(215\)-34-44](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2(215)-34-44)

Решетняк Віктор Федорович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики початкової освіти,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка, Україна

Viktor Reshetniak,

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor,
Associate Professor of the Department of Theory
and Methodology of Primary Education,
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National
Pedagogical University, Ukraine

E-mail: reshetnyakvf@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5069-4245>

ІСТОРИЧНИЙ ХАРАКТЕР ВИНИКНЕННЯ ІДЕЇ ЦІННІСНОГО ПІДХОДУ У ПЕДАГОГІЦІ

A Розглянуто ідею ціннісного підходу в педагогіці, сутність якого полягає у тому, що сьогодення вимагає від суспільства людей із новими якостями, зокрема відкритості, критичного мислення, творчості та етичності, в основі яких лежать морально-етичні цінності. Сформульовано погляд на діючу теорію компетентнісного підходу, характерною ознакою якої є знаннєвий (професійний) характер, як таку, що не забезпечує ефективності формування базових засад морально-етичної свідомості особистості. Характеризовано агресивний характер свідомості російської громадськості як наслідок кризи радянської педагогіки. Обґрунтовано доцільність ціннісного підходу, що носить мотиваційний, а отже, стимулювальний характер. Розкрито історичний характер походження ідеї ціннісного підходу в педагогіці, як чинника формування морально-етичної свідомості, через погляди видатних просвітителів.

Ключові слова: ціннісний підхід; компетентнісний підхід; базові засади формування морально-етичної свідомості; динамічна комбінація знань, умінь, навичок; історичний характер походження ціннісного підходу в педагогіці

THE HISTORICAL NATURE OF THE EMERGENCE OF THE IDEA OF A VALUE-BASED APPROACH IN PEDAGOGY

S This article discusses the idea of the value approach in pedagogy, the essence of which is that today's society requires people with new qualities, in particular, openness, critical thinking, creativity, and ethics, which are based on moral and ethical values. At the same time, a view is expressed on the current theory of the competence approach, which has a cognitive (professional) character, as one that does not ensure the effectiveness of the formation of the basic principles of the moral and ethical consciousness of the individual. The historical nature of the value approach's origin in pedagogy is substantiated through the views of outstanding educators. The aggressive nature of the Russian public's consciousness is characterized as a consequence of the crisis of Soviet pedagogy.

The purpose of this article:

- to conduct an analysis of the current theory of the competence approach, which has a cognitive (professional) nature and does not ensure the effectiveness of the formation of the basic principles of the moral and ethical consciousness of the individual;
- to justify the historical nature of the origin of the idea of the value approach in pedagogy, as a factor in the formation of moral and ethical consciousness, through the views of outstanding educators.

Despite the activity of research in this area, the problem of implementing a value approach in pedagogy remains relevant. The main problems include the following:

- insufficient methodological and methodological development of the value approach theory in pedagogy;
- insufficient understanding by teachers of the essence of the value approach in the system of formation of moral and ethical qualities of the individual.

Therefore, in our opinion, a valuable approach in pedagogy should become a key element in the formation of students' personal qualities and the development of their life competencies. This approach requires teachers to pay special attention to the formation of students' value orientations and understanding of their values and worldview.

Keywords: value approach; competence approach; basic principles of formation of moral and ethical consciousness; dynamic combination of knowledge, abilities, skills; historical nature of the origin of the value approach in pedagogy

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Кожна епоха ставить перед системою освіти свої вимоги і завдання, що реалізуються в концепціях і теоріях.

У нинішній педагогічній думці провідною є теорія компетентнісного підходу. Сутність даної теорії сформульована в Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 р., у якому компетентність характеризується як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей, що визначають здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [7]. Іншими словами, сучасна концепція компетентнісного підходу в освіті зорієнтована на підготовку людини професійної.

Найбільшу загрозу людству, якби парадоксально це не виглядало, несуть якраз особи професійні, які володіють високими технологічними вміннями, але й мають низьку морально-етичну свідомість. Яскравим свідченням цього є невинуватена, безпідставна агресія росії до мирної сусідньої держави України. При цьому вся радянська педагогіка, що носила знаннєвий (професійний) характер, виявилась недієздатною протистояти порушенням морально-етичних норм і принципів загальнолюдської моралі. Свідченням цього є те, що освітня та «культурна» громадськість росії всіляко підтримала цю агресію. А отже, це не тільки розкриває інтереси владної верхівки, а й характеризує суспільну свідомість населення росії. Тому дану ситуацію можна характеризувати як кризу радянської педагогіки.

Частково ця криза торкнулась й української освіти та культури, саме тому ми маємо зрадників і колаборантів, які підтримали цю агресію.

Дослідження дає підставу вважати, що перед системою освіти постає необхідність розроблення нової концепції освіти, а саме – концепції ціннісного підходу, зорієнтованої на підготовку людини моральної, в основі свідомості якої лежать загальнолюдські морально-етичні цінності.

На нашу думку, ціннісний підхід у педагогіці повинен стати ключовим елементом формування особистісних якостей здобувачів освіти та розвитку їхніх життєвих компетентностей. Цей підхід вимагає від педагогів особливої уваги до формування ціннісних орієнтацій учнів і розуміння їхніх цінностей і світогляду.

З метою реалізації ціннісного підходу в педагогічному процесі необхідно визначити цінності, що мають стати фундаментом виховання учнів. Серед таких цінностей можна виділити: повагу до людини, здоров'я, доброту, справедливість, толерантність, громадянську свідомість, любов до рідної землі тощо.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема ціннісного підходу у педагогіці стала досить актуальною за останні роки. Відомі наукові дослідження вказують на необхідність розвитку ціннісної компетентності вчителів, які мають найбільший вплив на формування ціннісних орієнтацій учнів.

У світі дослідження проводяться за такими напрямками:

- вивчення засобів і методів упровадження ціннісного підходу в освітній процес;
- аналіз досвіду роботи вчителів із ціннісним підходом;
- вивчення впливу ціннісного підходу на успішність і мотивацію учнів;
- ефективність впливу на формування ціннісної культури учнів та їхньої соціальної адаптації.

В Україні також проводяться дослідження такої актуальної проблеми. Так, проведено дослідження «Формування морально-ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи», де обґрунтовано логічну єдність теоретичних концептів і розроблених провідних доміант формування досліджуваного феномена, обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність основних конструктивів внутрішньої побудови розробленої методики формування морально-ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи [16].

До дослідження проблеми формування цінностей звертались: І. Бех, В. Огнев'юк, В. Кремень, О. Легун. Життєво-ціннісні орієнтації молоді в контексті сучасної психологічної науки розглядались в роботах О. Крошки. Ціннісні засади діяльності освітніх закладів висвітлені в роботах К. Левківської.

Проблеми ціннісного підходу до навчання й виховання в освіті розглядались в роботах Г. Жирської [6].

Узагальненню теоретичних основ ціннісного підходу до виховання в умовах трансформації українського суспільства та визначенню факторів, які впливають на зміст цінностей присвячені наукові розвідки М. Ткачук [15].

Питанню висвітлення актуальних цінностей, що виступають основою розвитку сучасної європейської освіти присвячена робота С. Золотухіної, О. Іонової та С. Лупаренко [8].

Означення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Проте, не дивлячись на активність досліджень у цій сфері, проблема реалізації ціннісного підходу у педагогіці залишається актуальною. Серед основних проблем можна виділити недостатнє розуміння вчителями сутності ціннісного підходу та його впровадження в практику, відсутність методичного забезпечення вчителя.

Мета дослідження: провести аналіз діючої теорії компетентнісного підходу, що носить знаннєвий (професійний) характер, як такої, що не забезпечує ефективності формування базових засад морально-етичної свідомості особистості; обґрунтувати доцільність ціннісного підходу, що носить мотиваційний, а отже, стимулювальний характер; розкрити історичний характер походження ідеї ціннісного підходу у педагогіці, як чинника формування морально-етичної свідомості, через погляди видатних просвітників.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ціннісний підхід у педагогіці є важливим фактором формування життєвих цінностей учнів, які допомагають краще розуміти себе, навколишній світ і своє місце в ньому. Однак на сьогоднішній день ще не до кінця розроблена проблема реалізації ціннісного підходу у практиці, що потребує детальнішого вивчення. Тому майбутні вчителі початкової школи повинні бути обізнані з основними принципами та

ідеями ціннісного підходу, а також з методами та технологіями його реалізації у практиці. Така підготовка допоможе педагогам відповідати вимогам сучасної освіти та ефективно формувати особистість учня.

Сутність ціннісного підходу у педагогіці полягає в тому, що освіта має сприяти формуванню не лише інтелектуальних, але й моральних, етичних, духовних і соціокультурних цінностей учнів. Цей підхід покликаний виховувати людину, здатну мислити самостійно, приймати відповідальні рішення та усвідомлювати своє місце у суспільстві.

У центрі ціннісного підходу лежить розуміння того, що педагогіка має сприяти розвитку особистості, яка здатна до саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації. Це означає, що вчителі повинні дбати не лише про навчальні результати учнів, але й про їхній соціальний, культурний і духовний розвиток.

Одним із ключових аспектів ціннісного підходу є формування учнівської мотивації, що полягає в тому, щоб учень бажав учитися та розвиватися. Для досягнення цього важливо, щоб вчителі знали своїх учнів, їхні потреби, інтереси та цінності. Відповідно до цього, вони повинні здійснювати індивідуалізоване навчання, розробляти педагогічні технології, що відповідають належному рівню розвитку кожного учня. Тобто освітній процес повинен бути ціннісним для учнів.

Проведені нами дослідження у м. Глухові, зокрема опитування батьків учнів початкових класів, яким було охоплено 485 респондентів (2017 р.); та 107 респондентів (2024 р.), рис. 1–5.

Як видно з наведених діаграм позитивне ставлення до школи виросло з 33% у 2017 р. до 93,5 %; у 2024 р. (рис. 1). Виросла впевненість батьків у позитивному впливі школи на розвиток задатків дитини із 32% у 2017 р. до 89,7 % у 2024 р. (рис. 2).

Суттєво виросла задоволеність батьків якістю шкільної освіти з 17% у 2017 р. до 85% у 2024 (рис. 3); підвищилась впевненість батьків у захищеності дітей від психічного і фізичного насильства від 20% у 2017 р. до 92 % у 2024 (рис. 4).

Суттєво змінилась й оцінка відповіді на питання «Чи встигає Ваша дитина виконувати домашні завдання», «Так» відповіли 35% у 2017 р. і 58% у 2024 (рис. 5).

Рис. 1.

Рис. 2.

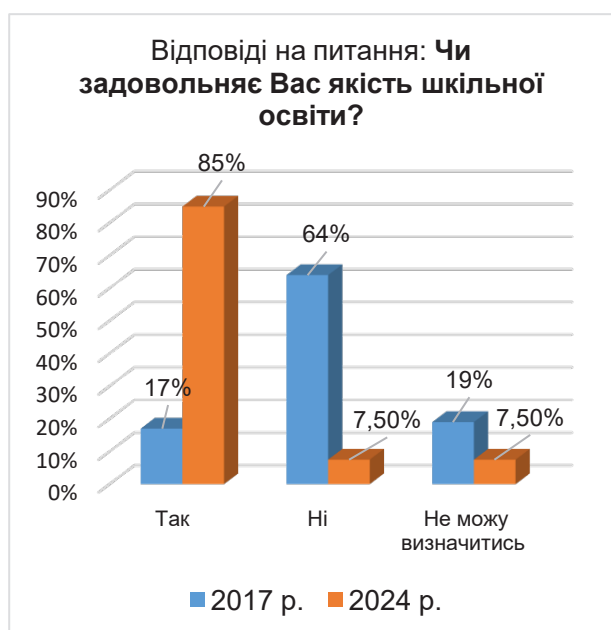

Рис. 3.

Рис. 4.

Рис. 5.

Разом з тим необхідно зазначити, що ці показники носять досить ситуативний характер і потребують ретельнішого вивчення, оскільки в 2017 р. було опитано батьків дітей міських шкіл I-III ступенів, а у 2024 – батьків дітей сільських шкіл I ступеня. Окрім того, змінилась суспільно-політична ситуація, що має суттєвий вплив на оцінку наведених показників.

При цьому навіть ситуативні показники говорять про те, що школа, а отже, освітній процес, ще не став джерелом ціннісних орієнтацій для більшої частини учнів. Окрім того, ціннісний підхід базується на розвитку в учнів соціальних інтелектуальних навичок, сприяє формуванню вміння бути толерантними, співпрацювати з іншими людьми, розвивати критичне мислення та креативність.

Отже, ціннісний підхід у педагогіці має стати однією з ключових концепцій, яка допомагає формувати особистість учня. Він ґрунтується на ідеї, що навчання має бути не просто передаванням знань, але й формуванням цінностей, які допоможуть учневі стати активним членом суспільства і зрозуміти своє місце в ньому. Ціннісний підхід веде до глибшого засвоєння знань, адже він пов'язаний з особистими переконаннями та моральними цінностями учня.

Основним завданням ціннісного підходу є формування життєвих компетентностей учнів, зокрема: етика, толерантність, повага до інших, здатність до співпраці та комунікації, критичне мислення тощо. За допомогою цих компетенцій учні можуть бути успішними у своєму житті, а також зробити свій внесок у розвиток суспільства.

Ціннісний підхід у педагогіці передбачає постійне вдосконалення освітнього процесу з метою формування особистості учня. Це означає, що вчителі повинні враховувати індивідуальні потреби та особливості кожного учня, створювати умови для саморозвитку та самореалізації, а також вести діалог з учнями про цінності та моральні принципи.

З метою реалізації ціннісного підходу в педагогічному процесі, необхідно визначити набір цінностей, які повинні стати фундаментом виховання учнів. Серед таких цінностей можна виділити повагу до людини, здоров'я, доброту, справедливість, толерантність, громадянську свідомість, любов до рідної землі тощо.

Ціннісний підхід є важливим компонентом в освітньому процесі початкової школи і необхідним

для формування особистісних якостей учнів та їхніх життєвих компетентностей. Для успішної реалізації цього підходу педагоги повинні мати глибокі знання про цінності та світогляд учнів, використовувати різноманітні методики та педагогічні технології та створювати сприятливе середовище для формування ціннісних орієнтацій.

Важливим чинником реалізації ідеї ціннісного підходу в педагогіці має стати вивчення поглядів видатних просвітників на сутність ціннісного підходу у педагогіці.

Одним із перших, хто розвинув ідею ціннісного підходу у педагогіці, був відомий грецький філософ та вчений *Арістотель* (384–322 рр. до нашої ери). Згідно з його філософськими поглядами цінності і моральні принципи повинні бути основою виховання, а не лише набором знань і навичок.

У своїх працях, зокрема у трактаті «Нікомахова Етика» [1], Арістотель висвітлював важливість етики виховання, що повинна бути заснована на розвитку гарних звичок і розумінні моральних принципів. Він також підкреслював важливість розуміння основ моральної філософії, що дасть можливість розвивати у людини моральні якості.

Отже, Арістотель зазначав, що ціннісний підхід є ключовим для виховання майбутніх громадян, оскільки він сприяє розвитку моральної культури та формуванню гармонійної особистості. За словами Арістотеля, головна мета виховання полягає в тому, щоб людина здобула моральні якості, необхідні для її життя у суспільстві. Він вважав, що виховання має забезпечувати розвиток розумових і моральних здібностей людини, а також формувати її моральні установки та принципи.

Отже, ідеї ціннісного підходу в поглядах Арістотеля мають значний вплив на сучасну педагогіку та виховання.

Європейська педагогіка епохи Відродження, перейнявши кращі традиції древньогрецької філософської думки, продовжила розвивати ідею ціннісного підходу в освіті.

Ян Амос Коменський (1592–1670 рр.), є одним із найвідоміших освітян свого часу, який зробив значний внесок у розвиток педагогіки. У своїй праці «Велика дидактика» [9] він сформулював основи ціннісного підходу до освіти.

Основна ідея ціннісного підходу Я. А. Коменського полягає в тому, що навчання має бути спрямоване на формування цінностей

учнів. Відомий педагог зазначав, що моральні цінності повинні бути в основі будь-якої системи освіти, а моральні засади – відображені в навчальних програмах і методиках навчання.

Крім того, Ян Амос Коменський вважав, що виховання повинно відбуватися згідно з віковими потребами дитини та розвивати її індивідуальні здібності. Він стверджував, що важливим у навчанні є цілеспрямованість, тобто певна мета, бо інакше воно буде безглуздом і неефективним.

Учений підкреслював, що виховання не може бути обмежене лише навчальними предметами, а має бути розглянуте в контексті життя в цілому. Він наголошував на необхідності формування не тільки когнітивних, але й соціальних та емоційних здібностей учнів.

Отже, Я. А. Коменський стверджував, що ціннісний підхід до освіти дає можливість формувати майбутніх громадян, які розуміють моральні засади та цінності суспільства, і має велике значення для побудови моральної та етичної культури [9].

Джон Локк (1632–1704 рр.) – англійський філософ був переконаний, що головна мета освіти полягає в розвитку моральних та етичних цінностей у людини. У своїй праці «Деякі думки про освіту» [21] він висловлював думку, що дитина народжується з певним потенціалом, а виховання й освіта повинні сприяти розвитку цього потенціалу, що стосується не тільки здібностей, але й моральних якостей.

Учений був першим, хто активно використовував поняття «виховання» та «навчання» як різних процесів, що мають свої особливості та специфіку. У своїй праці «Педагогічні писання» він розглядав виховання як процес формування характеру та розвитку індивідуальних якостей дитини; висував ідею, що виховання має бути спрямоване на формування певних цінностей у дитини, а не на передавання знань і навичок [21].

Одним із найвідоміших освітян минулого, який зосереджував увагу на ціннісному підході до виховання, був Жан Жак Руссо (1712–1778 рр.). Праця вченого «Еміль, або Про виховання» є однією з найвідоміших праць про виховання та відображає його погляди на виховання молоді. У своїй праці Руссо стверджував, що виховання має бути спрямоване на формування громадянина, який буде здатен мислити самостійно та приймати власні рішення, замість підпорядковуватися

авторитетам. Він також був переконаний, що виховання має бути спрямоване на розвиток та формування духовних цінностей у дітей, а не на виховання залежності від матеріальних благ.

Педагог висловлював думку про те, що діти мають вчитися у природі, а не в школах, щоб набувати досвіду та розвивати свої вміння та здібності. Він був переконаний, що дитина повинна мати свободу вибору, щоб самостійно виробляти свої власні цінності, а не підпорядковуватися зовнішнім правилам та обмеженням. У цілому погляди Ж. Ж. Руссо щодо ціннісного підходу в освіті можна описати як прагнення до формування незалежної та моральної особистості, яка буде здатна приймати вільні рішення та вчитися на природі. Його праці продовжують стимулювати дискусії щодо ціннісного підходу у сучасній освіті [13].

Вагомий внесок у розвиток ціннісного підходу до виховання зробив французький педагог і філософ Клод Гельвецій (1715–1771 рр.). У своїй праці «Про людину, її розумові здібності та її виховання» [4, с. 62–64] він дотримувався думки, що метою виховання є формування повноцінної особистості з вираженими моральними якостями, а не просто здібного споживача інформації.

К. Гельвецій був переконаний, що виховання має відбуватися на основі загальних принципів моралі, що сприяють формуванню характеру дитини та допомагають їй розвиватися як самостійній особистості. Зокрема, він підкреслював значення виховання у взаємодії з природою, спілкування з різними культурами, а також вироблення у дітей чуття відповідальності за свої дії та вчинки.

Відомий педагог був також прихильником ідеї, що виховання має бути індивідуалізованим, оскільки кожна дитина є унікальною і має власний темп розвитку. Він підкреслював значення врахування індивідуальних особливостей дітей, щоб дати їм можливість розвиватися відповідно до своїх здібностей та інтересів.

У своїх працях Гельвецій більше акцентував увагу на етичних питаннях виховання, ніж на методиках інструктивної поведінки. Він вірив, що формування моральної культури у дітей є ключовим елементом виховання, яке допомагає їм зробити світ кращим і зберегти його для майбутніх поколінь [4].

Григорій Савич Сковорода (1722–1794 рр.) – український філософ та письменник

XVIII століття, який займався питаннями моралі та цінностей у вихованні. Він розглядав виховання як процес формування особистості через вплив цінностей, зокрема моральних. Г. С. Сковорода віддавав перевагу індивідуальному підходу до виховання, уважно стежив за інтересами та здібностями кожної дитини.

У своїй творчості Г. С. Сковорода висловлював думку, що виховання має базуватися на таких моральних цінностях, як-от: чесність, справедливість, доброта, гуманізм. Він переконував, що виховання повинно ґрунтуватися на духовних принципах, а не на матеріальних благах. Сковорода вірив, що виховання повинно сприяти розвитку інтелекту, духовності та моральної культури дитини.

У свої прозових творах, викладених у формі діалогів, піснях, притчах, листах (наприклад, до М. І. Ковалинського) автор пропонує й обґрунтовує шляхи виховання молоді на основі ціннісних принципів. Він також звертає увагу на значення самостійності та критичного мислення вихованців, а також на необхідність постійного вдосконалення вчителів і батьків, які займаються вихованням дітей [14].

Йоганн Генріх Песталоцці (1746–1827 рр.) – швейцарський педагог, який вважав, що виховання повинне бути зорієнтоване на формування особистості, яка здатна до самостійності, вільного розвитку та здібна до творчості. Однією з основних ідей педагогічної спадщини Песталоцці є принцип цілісної освіти, що передбачає поєднання різних аспектів навчання в єдиний комплекс, спрямований на формування гармонійно розвиненої особистості.

Й. Г. Песталоцці вважав, що цінності, в тому числі моральні, мають бути присутні в освітньому процесі. З його погляду, виховання моралі повинне бути основою навчання, а саме: у підвищенні свідомості індивіда про його місце у суспільстві, його відповідальності за свої дії та дії інших людей. Педагог закликав учителів вирощувати учнів, що б не просто ті знали, але й розуміли й цінували моральні цінності.

Крім того, учений вважав, що виховання моралі необхідно здійснювати, дотримуючись індивідуалізації. Кожний учень має свій унікальний потенціал і темп розвитку, тому вчителі повинні звертати увагу на потреби кожного окремого учня та допомагати йому у процесі його індивідуального розвитку.

У своїй праці «Як Гертруда вчить своїх дітей» Й. Г. Песталоцці виділив ключові цінності, що необхідно формувати в освіті: любов до батьківщини, шанобливе ставлення до людей, любов до істини та прагнення до справедливості [22].

Йоганн Фрідріх Герbart (1776–1841 рр.) був німецьким філософом, педагогом і реформатором освіти. Він вважав, що головною метою освіти є формування громадянина з високими моральними та етичними стандартами.

Однією з його ключових ідей було те, що учнів потрібно навчити мислити про проблеми світу і робити власні висновки, засновані на принципах моральності. Це він називав «формуванням моральної свідомості».

Ще одною важливою ідеєю було поняття «методу» – герbartівський метод. Педагог вважав, що це не просто педагогічний підхід, а ціла філософія освіти. Метод Й. Ф. Герbartа заснований на ідеї, що навчальний процес повинен бути структурований і систематичний, зосереджений на розвитку учнів з урахуванням їхніх індивідуальних потреб та інтересів [19].

Фрідріх Адольф Вільгельм Дістервег (1790–1866 рр.) вважав, що основним завданням освіти є не лише передавання знань, але й формування моральних цінностей та індивідуальності особистості. У своїх творах, зокрема в «Керівництві до освіти німецьких вчителів» [18], він стверджує, що виховання повинно базуватися на таких цінностях, як-от: любов, повага, справедливість, чесність і трудова дисципліна.

Він був переконаний, що виховання має бути індивідуалізованим і враховувати потреби та інтереси кожного учня. Він також стверджував, що виховання повинне бути позитивним, тобто не лише покаранням за погані вчинки, але й пошуком способів стимулювання добрих дій.

Один із перших авторів, який розробив теорію ціннісного підходу у педагогіці, – американський філософ, психолог, педагог і реформатор освіти *Джон Дьюї* (1859–1952 рр.). Він запропонував ідею формування ціннісного ставлення до життя та навколишнього середовища через освіту. Джон Дьюї вважав, що виховання має бути спрямоване на формування громадянина, який розуміє свої обов'язки перед суспільством та іншими людьми.

Учений вважав, що навчання повинно бути спрямоване на розвиток учнів як особистостей, здатних до самостійного мислення та розв'язання проблем. Основою такого розвитку є цінності. Дьюї наголошував, що навчання повинно бути ціннісним, тобто базуватися на цінностях, які повинні бути важливими для учнів. Він стверджував, що навчання має бути спрямоване на розвиток таких демократичних цінностей, як-от: свобода, рівність і справедливість, а також на розвиток інших цінностей: відповідальності, творчості і співпраці.

У своїй книзі «Досвід і природа» Дьюї писав про важливість цінностей у навчанні: «Всяка людина, яка розвивається, має свої цінності, свої мотиви, що рухають її до дії. Такі цінності є для неї життєво важливими, адже вони дають змогу розвиватися як людині» [5].

Отже, у навчанні має бути насамперед спрямування на цінності, що є важливими для розвитку особистості. Підхід Дьюї до навчання є досить впливовим у сучасній педагогіці та має значний вплив на методику навчання в школах та університетах.

Ціннісний підхід є одним із центральних принципів у педагогічному доробку італійської педагогині *Марії Монтессорі* (1870–1952 рр.), яка розробила власну педагогічну систему – Методику Монтессорі.

Вона вважала, що виховання має бути спрямоване на формування в дитини внутрішньої дисципліни та самоконтролю. Для цього важливо, щоб дитина мала можливість самостійно вибирати свої заняття та активно досліджувати навколишній світ. М. Монтессорі зазначала, що дитину необхідно поважати як індивідуума з власними потребами, інтересами та темпами розвитку.

У методі М. Монтессорі навчання та виховання базується на певних цінностях, таких як повага до себе та інших, допомога, співпраця та самовдосконалення. Марія Монтессорі вважала, що навчання має бути глибинним і зорієнтованим на розвиток усіх аспектів особистості, й інтелектуального, емоційного та соціального зокрема [20].

Селестен Френе (1876–1961 рр. – французький педагог, який здійснив революцію у сфері освіти та розробив педагогічну систему «Школа успіху і радості»). У своїй педагогічній концепції С. Френе робив великий акцент на ціннісний підхід. Він

вважав, що в освіті повинні бути відображені сучасні цінності та потреби суспільства. Він підтримував ідею колективної роботи в класі, де діти можуть взаємодіяти між собою та допомагати одне одному.

Одним із важливих аспектів педагогіки С. Френе є ідея «природного розвитку». Він вважав, що діти мають навчатись відповідно до їхнього віку та індивідуальних потреб, а не за готовими стандартами. Френе велику увагу приділяв розвитку особистості дитини, розвиваючи її духовні та моральні якості [17].

Позиції ціннісного підходу яскраво виражені в педагогічній спадщині *Антоні Семеновича Макаренка* (1888–1939 рр.), який був відомий як педагог-гуманіст, що заснував науково-педагогічну школу, спрямовану на формування високої культури мислення, творчості та виховання особистості. У своїй педагогічній практиці він дотримувався ціннісного підходу, покладаючи основу на формуванні ціннісних орієнтацій учнів.

Згідно з ідеями А. С. Макаренка, виховання повинно забезпечувати формування таких якостей, як-от: відповідальність, самодисципліна, повага до інших, толерантність і взаємодопомога. Він прагнув, щоб виховання маленьких громадян відбувалось в інтелектуально-моральному аспекті, з метою створення єдиної команди, готової до виконання будь-яких завдань.

Педагог також наголошував на тому, що виховання повинно бути спрямоване на формування людини як індивіда, здатного до самовизначення та самореалізації, до розвитку та самоутвердження. Іншими словами, А. С. Макаренко вважав, що метою виховання є розвиток людини в усіх аспектах її життя [12].

Григорій Григорович Ващенко (1878–1967 рр.) – відомий український педагог і філософ, який присвятив своє життя розвитку національної освіти. У своїх працях він активно розглядав питання ціннісного підходу у вихованні.

Одна з ключових ідей Г. Г. Ващенка полягає в тому, що виховання має бути спрямоване на формування в людини гуманістичних цінностей. Відомий педагог вважав, що саме такі цінності, як-от: любов, милосердя, чесність, справедливість тощо, є основою розвитку особистості та суспільства. Г. Г. Ващенко вбачав у вихованні через цінності можливість відродження нації та культури.

У своїх працях Г. Ващенко звертав увагу на те, що виховання має бути спрямоване на розвиток індивідуальності та творчих здібностей кожної людини. Він наголошував на важливості підтримки самовизначення та самореалізації особистості, а також на розвитку критичного мислення [2].

Василь Олександрович Сухомлинський (1918–1970рр.) – український педагог, письменник, громадський діяч, який зробив значний внесок у розвиток освіти. Один із напрямів, який розвивав В. О. Сухомлинський у своїй педагогіці, – це ціннісний підхід. Він прагнув виховувати учнів не тільки розумово, але й духовно. Для нього виховання моральної й етичної поведінки учня – одна з найважливіших задач освіти. Він вважав, що учень має засвоїти певні цінності й норми поведінки, аби в майбутньому стати здатним і духовно багатим громадянином.

В. О. Сухомлинський вважав, що виховання учнів повинне базуватися на загальнолюдських цінностях – любові, доброті, взаєморозумінні, справедливості. На його думку, вчитель повинен не просто передавати знання, але й формувати моральні якості учнів, спонукати до високих моральних цінностей і вчинків [3].

Василь Григорович Кремень (нар. 1947) – видатний український педагог, професор, академік, президент Національної академії педагогічних наук України. Він є автором багатьох наукових праць, присвячених розвитку освіти в Україні. Один із головних напрямів його досліджень – це ціннісний підхід до освіти.

Ціннісний підхід, за словами В. Г. Кременя базується на засадах гуманізму, толерантності та демократії. Головною метою цього підходу є розвиток громадянина з високою морально-етичною культурою, здатного жити та працювати в суспільстві. Навчання, на думку педагога, не повинно обмежуватися тільки передаванням знань, а й має бути спрямоване на формування життєвих цінностей і культури.

У своїх працях учений наголошує, що виховання цінностей має бути систематичним та інтегрованим в освітній процес, що передбачає використання різних форм і методів роботи з учнями. В. Г. Кремень підкреслює, що важливо не тільки викладати основи етики, але й формувати моральні принципи та цінності, зокрема: повагу до інших людей, толерантність, людяність, співчуття, взаємодопомогу тощо. Він стверджує, що ціннісний підхід у педагогіці передбачає

створення сприятливого середовища для розвитку цих якостей у дітей і молоді. Василь Григорович наголошує, що введення ціннісного підходу у педагогічну практику сприятиме не тільки формуванню моральної свідомості учнів, але й поліпшенню суспільства в цілому, оскільки моральні цінності та принципи відіграють важливу роль у розвитку громадянського суспільства та демократії [10].

Іван Дмитрович Бех (нар. 1940) – український педагог, доктор педагогічних наук, директор Інституту проблем виховання НАПН України. У своїх наукових дослідженнях він розглядає роль ціннісного підходу у сучасній педагогічній практиці.

Одна з основних ідей ціннісного підходу, яку пропагує І. Д. Бех, полягає в тому, що особистість має бути у центрі виховного процесу. Він вважає, що навчальні програми мають бути спрямовані на формування моральних цінностей і розвиток творчих здібностей учнів, а не тільки на передаванні знань.

І. Д. Бех розглядає поняття цінності як складник культури та соціальної поведінки людини. Він вважає, що виховання цінностей має бути спрямоване на формування у дітей певних моральних норм і принципів поведінки, зокрема взаємовідносин з близькими, колегами та іншими людьми.

Іншою важливою ідеєю педагога є те, що ціннісний підхід повинен бути інтегрований у всі сфери життя школи, від навчання до позашкільних заходів і спортивних подій. Він вважає, що це допоможе створити атмосферу, яка сприятиме розвитку учнів і формуванню моральних цінностей.

Іван Дмитрович відзначає, що ціннісний підхід у навчанні сприяє розвитку в учнів творчої активності та здатності до самореалізації. Він підкреслює, що виховання учнів повинно бути спрямоване на розвиток не тільки їхніх інтелектуальних здібностей, але й соціальної, емоційної та моральної сфер. Виховання, на думку педагога, має забезпечити формування особистості, яка буде здатна до творчого мислення та самовираження, а також відповідальної поведінки в громадському житті. Ціннісний підхід до навчання і виховання учнів дає можливість створити сприятливу атмосферу для формування гармонійної, творчої та відповідальної особистості [11].

Дослідженнядало можливість зробити висновки, що ідеї ціннісного підходу у поглядах І. Д. Беха сфокусовані на індивідуальному розвитку кожної дитини, її соціальній компетентності та навичках спілкування та співпраці з іншими людьми.

Отже, аналіз наукової й педагогічної спадщини, творчого доробку відомих учених показав, що всі вони розглядали ціннісний підхід у педагогіці як ключовий для розвитку особистості учня та формування в нього моральних принципів і цінностей.

Висновки. У статті сформульований погляд на діючу теорію компетентнісного підходу, що носить знаннєвий (професійний) характер, як таку, що орієнтована на формування здатності до виконання тієї чи іншої діяльності, але разом з тим не носить мотиваційного характеру, а отже, не забезпечує ефективності формування базових засад морально-етичної свідомості особистості. Обґрунтовано доцільність ціннісного підходу, що носить мотиваційний, а отже, стимулювальний характер.

Розкрито історичний характер походження ідеї ціннісного підходу в педагогіці, як чинника формування морально-етичної свідомості, через погляди видатних просвітників.

Визначено, що, не дивлячись на активність досліджень у цій сфері, проблема реалізації ціннісного підходу у педагогіці залишається актуальною. Серед основних проблем можна виділити:

– недостатню методологічну та методичну розробленість теорії ціннісного підходу у педагогіці;

– недостатнє розуміння вчителями сутності ціннісного підходу в системі формування морально-етичних якостей особистості.

Отже, на нашу думку, ціннісний підхід у педагогіці повинен стати ключовим елементом формування особистісних якостей учнів і розвитку їхніх життєвих компетентностей. Цей підхід вимагає від педагогів особливої уваги до формування ціннісних орієнтацій здобувачів освіти та розуміння їхніх цінностей і світогляду.

Список використаних джерел

1. Арістотель. Нікомахова Етика. Київ : Аквілон-Плюс, 2002. 480 с. URL: http://am.history.univ.kiev.ua/Nikomakhova_etyka.pdf (дата звернення 29.10.2023р.).

2. Ващенко Г. Виховання волі і характеру : в 2 ч. Бюфало ; Мюнхен, 1957. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Vaschenko_Hryhorii/ (дата звернення 29.10.2023р.).

3. Галів М., Бурковська З. Василь Сухомлинський про виховання морально-вольових рис у дітей: гендерні аспекти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 49 (1). С. 153–158.

4. Гельвецій К. А. Про людину, її розумові здібності та її виховання / пер. з франц. В. Підмогильний. Київ : Основи, 1994. 416 с.

5. Дьюї Джон. Досвід і природа. Львів : Кальварія, 2003. 84 с.

6. Жирська Г. Формування ціннісного компонента природничо-наукової компетентності: гендерний аспект. *Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (10–11 вересня 2020 р.). Тернопіль : ТНПУ, 2020. С. 201–203.

7. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 29.10.2023р.).

8. Золотухіна С. Т., Іонова О. М., Лупаренко С. Є. Актуальні цінності сучасної європейської освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 76, т. 1. С. 42–46.

9. Коменський Ян Амос. Вибрані педагогічні твори : у трьох томах. Т. 1. Велика дидактика / під ред. з біограф. нарисом і примітками проф. Красновського А. А. Київ : Рад. школа, 1940. 248 с. URL: https://library.vspu.edu.ua/inform/vidanna_bibliot/cifrova_kol/komenskij_velika_didaktika_tom1.pdf (дата звернення 29.10.2023р.).

10. Кремень В. Г. Людиноцентризм в освіті: сучасний напрям розвитку духовності нації. *Педагогіка і психологія*. 2006. № 2. С. 17–30.

11. Кремень В. Г., Сисоєва С. О., Бех І. Д. та ін. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. *Вісник НАПН України*. 2022. № 4 (2). С. 1–30.

12. Кудояр Л. М. Психологічні погляди А. С. Макаренка: Особистість. Діяльність. Соціальні об'єднання, колектив : монографія. Суми : Сум. ДУ, 2005. 340 с.

13. Руссо Ж. Ж. Еміль або Про виховання. Київ : Либідь, 2014. 197 с.

14. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / за ред. Л. Ушкалова. Харків ; Едмонтон ; Торонто : Майдан : Вид-во Канадського Інституту Українських Студій, 2011. 1400 с.

15. Ткачук М. Теоретичні основи ціннісного підходу до виховання. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2019. № 4. С. 144–149. URL: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.4.2019.200192>

16. Формування морально-ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи. URL: https://www.rshu.edu.ua/images/PhD/phd_anot_polischuk_disert.pdf (дата звернення 29.10.2023 р.).

17. Хромець В. Селестен Френе: педагогічна концепція. Київ : Дух і Літера, 2023. 48 с.

18. Diesterweg Adolf. *Ausgewählte Schriften in 4 Bänden*. Frankfurt am Main : Moris Diesterweg. 1890. URL: <https://digital.ub.uni-duesseldorf.de/search/quick?query=Diesterweg++>

19. Herbart John Frederick. *Outlines or Educational Doctrine*. New York : The Macmillan Company, 1901.

335 c. URL: <https://ia802608.us.archive.org/7/items/outlineseducati00langggoog/outlineseducati00langggoog.pdf>

20. Introduction to Montessori Method. American Montessori Society. URL: <https://amshq.org/Montessori-Education/Introduction-to-Montessori>

21. Locke John. Some Thoughts Concerning Education. London, 1693. 280 p. URL: https://standardebooks.org/ebooks/john-locke/some-thoughts-concerning-education/downloads/john-locke_some-thoughts-concerning-education.epub

22. Pestalozzi Johann Heinrich. Wie Gertrud ihre Kinder Lehrt Bad. Heilbrunn : Klinkhardt Verlag, 1994. URL: <https://www.projekt-gutenberg.org/pestaloz/gertrud/gertr07.html>

References

1. Arystotel. (2002). *Nikomakhova Etyka [Nicomachean Ethics]*. Kyiv: Akvilon-Plius. Retrieved from http://am.history.univ.kiev.ua/Nikomakhova_etyka.pdf [in Ukrainian].

2. Vashchenko, H. (1957). *Vykhovannia voli i kharakteru [Education of will and character]*. Boffalo; Miunkhen. Retrieved from https://chtyvo.org.ua/authors/Vaschenko_Hryhorii/ [in Ukrainian].

3. Haliv, M., & Burkovska, Z. (2022). Vasyly Sukhomlynskyi pro vykhovannia moralno-volovykh rys u ditei: henderni aspekty [Vasyly Sukhomlynskyi on the upbringing of moral and willful traits in children: gender aspects.] *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Current issues of humanitarian sciences]*, 49 (1), 153-158 [in Ukrainian].

4. Helvetsii, K. A. (1994). *Pro liudynu, yii rozumovi zdibnosti ta yii vykhovannia [About a person, his mental abilities and his upbringing]*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

5. Dewey, John. (2003). *Dosvid i pryroda [Experience and nature]*. Lviv: Kalvariia [in Ukrainian].

6. Zhyska, H. (2020). Formuvannia tsinnisnoho komponenta pryrodnycho-naukovoï kompetentnosti: hendernyi aspekt [Formation of the value component of natural and scientific competence: gender aspect]. In *Suchasni stratehii hendernoi osvity v umovakh yevrointehratsii [Modern strategies of gender education in the conditions of European integration]*: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (pp. 201-203). Ternopil: TNPU [in Ukrainian].

7. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"]*. (2017). vid 05.09.2017 r. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

8. Zolotukhina, S. T., Ionova, O. M., & Luparenko, S. Y. (2021). Aktualni tsinnosti suchasnoi yevropeiskoi osvity [Current values of modern European education]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh [Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools]*, 76, 1, 42-46 [in Ukrainian].

9. Komenskyi, Yan Amos. (1940). *Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works]* (Vol. 1: Velyka dydaktyka). Kyiv: Rad. shkola. Retrieved from https://library.vspu.edu.ua/inform/vidanna_bibliot/cifrova_kol/komenskij_velika_didaktika_tom1.pdf [in Ukrainian].

10. Kremen, V. H. (2006). Liudynotsentryzm v osviti: suchasnyi napriam rozvytku dukhovnosti natsii [People-centeredness in education: the modern direction of the development of the nation's spirituality]. *Pedahohika i psykholohiia [Pedagogy and psychology]*, 2, 17-30 [in Ukrainian].

11. Kremen, V. H., Sysoieva, S. O., & Bekh, I. D. ta in. (2022). Kontseptsii vykhovannia ditei ta molodi v tsyfrovomu prostori [The concept of raising children and youth in the digital space]. *Visnyk NAPN Ukrainy [Bulletin of the NAPN of Ukraine]*, 4 (2), 1-30 [in Ukrainian].

12. Kudoiar, L. M. (2005). *Psykhologichni pohliady A. S. Makarenka: Osobystist. Diiialnist. Sotsialni obiednannia, kolektyv [Psychological views of A. S. Makarenko: Personality. Activity. Social associations, team]: monohrafiia*. Sumy: Sum. DU [in Ukrainian].

13. Rousseau, J. J. (2014). *Emil abo Pro vykhovannia [Emil or About education]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

14. Skovoroda, Hryhorii. (2011). *Povna akademichna zbirka tvoriv [A complete academic collection of works]*. Kharkiv; Edmonton; Toronto: Maidan: Vyd-vo Kanadskoho Instytutu Ukrainskykh Studii [in Ukrainian].

15. Tkachuk, M. (2019). Teoretychni osnovy tsinnisnoho pidkhodu do vykhovannia [Theoretical foundations of the value approach to education]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu [Collection of scientific works of the Uman State Pedagogical University]*, 4, 144-149. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.4.2019.200192> [in Ukrainian].

16. *Formuvannia moralno-tsinnisnykh oriiantatsii molodshykh shkolariv u protsesi pozaklasnoi vykhovnoi roboty [Formation of moral and value orientations of younger schoolchildren in the process of extracurricular educational work]*. Retrieved from https://www.rshu.edu.ua/images/PhD/phd_anot_polischuk_disert.pdf [in Ukrainian].

17. Khromets, Vitalii. (2023). *Celestin Freinet: pedahohichna kontseptsiiia [Celestin Freinet: pedagogical concept]*. Kyiv: Dukh i Litera [in Ukrainian].

18. Diesterweg, Adolf (1890). *Ausgewählte Schriften in 4 Bänden. Frankfurt am Main: Moris Diesterweg*. Retrieved from <https://digital.ub.uni-duesseldorf.de/search/quick?query=Diesterweg> [in German].

19. Herbart, John Frederick. (1901). *Outlines or Educational Doctrine*. New York: The Macmillan Company. Retrieved from <https://ia802608.us.archive.org/7/items/outlineseducati00langggoog/outlineseducati00langggoog.pdf> [in English].

20. *Introduction to Montessori Method. American Montessori Society*. Retrieved from <https://amshq.org/Montessori-Education/Introduction-to-Montessori> [in English].

21. Locke, John. (1693). *Some Thoughts Concerning Education*. London: Retrieved from https://standardebooks.org/ebooks/john-locke/some-thoughts-concerning-education/downloads/john-locke_some-thoughts-concerning-education.epub [in English].

22. Pestalozzi, Johann Heinrich. (1994). *Wie Gertrud ihre Kinder Lehrt Bad*. Heilbrunn: Klinkhardt Verlag. Retrieved from <https://www.projekt-gutenberg.org/pestaloz/gertrud/gertr07.html> [in German].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 14.03.2024